

Historie van de Historische Commissie van de NVA

Het begin

Ter gelegenheid van het dertig jarige bestaan van de NVA in 1988 werd tijdens de jaarvergadering in Apeldoorn een kleine historische tentoonstelling ingericht. In de hal waren wat kleine attributen te zien en buiten stond een Haworth-beluchttingsrad opgesteld van de gesloopte installatie van ENKA-Ede uit 1928.

De positieve reacties waren aanleiding voor Kees van Lohuizen om een oproep te doen in Water, de voorganger van H₂O, voor medeverzamelaars. Geen enkele reactie.

In de voorjaarsvergadering van 1989 meldde Sjoert Oldenkamp dat de burgemeester van Diepenheim steun vroeg voor het behoud van zijn oxidatiesloot, welke in menig opzicht historisch waardevol zou zijn. Men vroeg zich af of hij misschien behouden zou kunnen worden door er een museale waarde aan toe te kennen. Na discussie werd besloten een “commissie in oprichting” te laten aangeven of de instelling van een Museumcommissie wenselijk was.

De commissie in oprichting, bestaande uit Sjoert Oldenkamp, Jaap van Selm en Kees van Lohuizen, motiveerde de wenselijkheid van een Museumcommissie in een rapport onder het motto “Zonder geschiedenis, geen toekomst”. Tevens werd een voorstel gedaan voor de samenstelling van de in te stellen Museumcommissie. Het akkoord van het bestuur volgde snel.

De eerste vergadering vond plaats op 22 mei 1990 onder voorzitterschap van Jaap van Selm (waterbeheerder) met secretaris Sjoert Oldenkamp (initiatiefnemer) en de leden Jaap van der Graaf (wetenschappelijk onderwijs en adviesbureau), Willem Lubberink (bestuurslid Klaarmeester), Ab Dirkwager (slibcommissie, RIZA) en Kees van Lohuizen (waterkwaliteitsbeheer).

De samenstelling van de commissie zou in de loop der jaren dikwijls wijzigen.

Jaap van Selm verliet de commissie in 1999 waarna het voorzitterschap werd overgenomen door Ab Dirkwager. Deze verliet de commissie in 2004 en werd opgevolgd door Jacques Schwartz.

Als secretaris begon Sjoert die eind 1999 het stokje overdroeg aan Kees v. Lohuizen.

Doelstelling

De lat werd in de eerste vergadering meteen hoog gelegd, want als “*uitgangspunten worden min of meer vastgelegd*”:

- --*Oude objecten moeten fotografisch worden vastgelegd, alvorens te worden gesloopt.*
- - *Het museum moet een levendig geheel worden.*
- - *Er zou bij het museum een bibliotheek annex leeszaal moeten komen*
- - *Er moet niet te kleinschalig worden gedacht; de exploitatie moet straks via sponsors (zuiveringsschappen, ingenieursbureaus, machinefabrieken) binnenkomen.*
- - *De plaats van het museum moet centraal in Nederland zijn.*”

Wat gebeurde er?

Nog in 1990 werd, met steun van het RIZA, een poster gemaakt om bekendheid te geven aan de commissie.

Overal in het land werden contactpersonen “aangesteld” die signalen zouden moeten afgeven als er ergens iets dreigde te verdwijnen dat de moeite van het behouden waard was.

Daarnaast werd gezocht naar depots waar die spullen tijdelijk konden worden bewaard. Ook boeken werden niet vergeten; zij zouden onderdak krijgen in de kelder bij Witteveen en Bos te Deventer.

Pieter Fohr, inmiddels ook lid van de commissie, stelde al snel voor om de naam te wijzigen in “Historische Commissie” om daarmee aan te geven dat de doelstelling breder was dan alleen een Museum. Hoewel de mening werd gedeeld werd de naam vooralsnog gehandhaafd want het hoofddoel was een museum. Later kwam er een compromis met de naam “Hismus”, cie. voor historie en museum, maar in 1993 werd het dan toch “Historische Commissie”.

Spoedig werd duidelijk dat overleg en samenwerking met andere musea wenselijk was. Diverse contacten worden gelegd met overkoepelende organisaties, bestaande musea en initiatiefnemers voor nieuwe activiteiten waarbij mogelijk zou kunnen worden aangesloten. Dit was een moeizame zaak want na het eerste enthousiasme van de andere partij kwam stevast de vraag hoeveel geld we zouden inbrengen. In de loop der jaren zijn er gesprekken geweest met Nieuwland, Watermuseum, Neeltje Jans, Cruquius (Museum-park), Industrie en Samenleving, Waterleidingmuseum, , Delta/Expo, Hengelo’s Educatief Industrie Museum (HEIM), Waterleiding Amsterdam en Tilburg-Oost.

Ondertussen kwam het bericht binnen dat in Voorschoten de eerste oxidatiesloot van Nederland binnen enkele jaren buiten bedrijf gezet zou worden. Handhaving was voor de commissie niet realistisch en ook verplaatsing naar het Openluchtmuseum in Arnhem bleek niet te lukken. Zo waren er meer gevallen zoals de Duper-installatie in Speulderholt die een diameter had van 8 meter. Zou je die kunnen verplaatsen? Vervolgens viel het besluit dat de grens van de omvang der te behouden apparatuur moest liggen bij 2,5 à 3 meter.

In 1991 zag men de “ernst” van de zaak pas echt in. Er kwam een notitie dat er, los van de NVA, een stichting zou moeten komen die over een belangrijk budget kon beschikken en men noemde o.m.

- museum op een bestaande rwzi. met ca. 1000 m² voor tentoonstelling en bibliotheek
- conservator voor rondleidingen, instructie; pr-materiaal, onderwijszaken
- een jaarlijks budget van f 300.000,- (€135.000,-) voor gebouw, 1 à 2 man, conserveringsactiviteiten, materialen etc.
- effectieve bijdrage van zuiveringsbeheerders van 1 ct/ie.j zou bij 20.10⁶ie. f 200.000,-/j geven; bijdrage ingenieursbureaus effectief 5 ct/ie voor elke nieuwe (uitbreiding) rwzi zou f 50.000,-/j. geven en de sponsors zouden de resterende f 50.000,- moeten opbrengen.
- stichting zou uiteraard een rechtspersoon zijn; deelnemers met een bijdrage van meer dan f 10.000,-/j krijgen plaats in algemeen bestuur
- eerst bijdragen in principe vastleggen, dan stichting oprichten en de zaak realiseren.
- en ten slotte een waarschuwing:
P.S. indien de financiële toezeggingen niet van de grond komen, de zaak snel afblazen.

Veel goede bedoelingen en een geweldig optimisme, maar in een volgende vergadering begonnen er zich al een paar vraagtekens te vormen. Zou Nederland wel op zo’n

museum zitten te wachten? Moeten we niet eerst klein beginnen etc. Ondertussen werden allerlei vakgenoten benaderd en die zeiden natuurlijk allemaal dat het mooi zou zijn.

Verzamelen

In november 1992 werden Gep Esveldt en Joop Heyn, oud medewerkers van het RIZA, ter kennismaking uitgenodigd om te spreken over een plan voor het “afschuimen” van het land naar apparatuur en die onder te brengen in diverse depots.

In 1993 “mochten” zij lid worden van de commissie en hun plannen gaan uitvoeren. Korte tijd later zou Kees Smink, oud projectleider van Landustrie, zich bij hen voegen. Dit drietal, de HES-ploeg, heeft enorm veel apparatuur “veroverd”, voorzien van NVA-labels en gezorgd voor transport naar één van de depots. De langdurige opslag in de buitenlucht op de depots heeft uiteraard niet bijgedragen aan de eindkwaliteit van verschillende apparaten.

Natuurlijk liep het niet altijd zoals men wilde. Verzamelde objecten van Spijkenisse belandden op een vuilstortplaats i.p.v. op het depot Dokhaven; oude rioolschuiven uit Breda waren plotseling weg en op de installatie Apeldoorn opgeslagen onderdelen van een oude oxidatiesloot waren met ander oud ijzer opgeruimd. Ook dat hoorde er bij.

In die tijd had Kees van Lohuizen in Apeldoorn een eerste buitenopstelling gemaakt van door hem verzamelde apparatuur. In 1995 is deze verzameling, met verdere aanvullingen tot 50 stuks, door hem op de nieuwe installatie Ede geplaatst.

Het verleden

Vanaf het begin heeft vooral Pieter Fohr gesproken over geschiedschrijving op het gebied van de afvalwaterzuivering in Nederland. Men dacht dit te kunnen laten doen door een student van de universiteit van Eindhoven of Delft waar prof. Lintzen college gaf in geschiedenis van de techniek. Het lukte niet erg en uiteindelijk kwam men tot de conclusie dat men er eigenlijk geen behoefte aan had, maar desondanks bleef het nog een poosje op de afsprakenlijst staan. Wel heeft Pieter in 1993 een lezing verzorgd voor een jaarvergadering van de NVA.

Later kreeg de geschreven historie toch nog de aandacht. In de samenwerking met FIEN (Federatie Industrieel Erfgoed Nederland) beschreef Nico Groeneveld, m.m.v. E. Nijhof (Rijksdienst voor Monumentenzorg), van Selm en Oldenkamp, in het kort de historie van de afvalwaterzuivering in Nederland als achtergrond voor de beschrijving van een aantal bestaande installaties welke mogelijk in aanmerking zouden kunnen komen voor behoud als industrieel erfgoed (FIEN rapport 10).

De uitgave werd geadopteerd door het RIZA i.v.b. zijn 75-jarig bestaan en in 1994 toegezonden aan de leden van de NVA.

Amersfoort

In 1995 werd een bezoek gebracht aan rwzi Amersfoort. Het leek dat daar mogelijkheden zouden zijn voor een (tijdelijk) museum. Het bestaande bedrijfsgebouw met schakelruimte, pompenruimte, werkplaats, magazijn, laboratorium en werkkamers zou binnen enkele jaren beschikbaar komen en voorsnog niet worden afgebroken. Daarnaast was ruimte voor een Romney-loods voor ontvangst en opslag van apparatuur.

De commissie maakte een notitie voor aanpassing van het gebouw en een mogelijke indeling voor museum (400m²), bibliotheek, vergaderruimte, garderobe etc. De investeringskosten werden globaal geraamd op f 460.000,- met f 65.000,- voor jaarlijkse exploitatie.

Vanwege de hoge investeringskosten zag het bestuur geen mogelijkheden om op korte termijn een museum te verwezenlijken, maar het stelde wel een bedrag van f 50.000,- beschikbaar voor plaatsing van een Romney-hut c.a..

De commissie was enthousiast over de locatie en het bestuur schreef een verzoek aan G.S. van Utrecht voor tijdelijk gebruik.

Uiteindelijk kwam de toestemming van waterschap Vallei en Eem om het bedrijfsgebouw in gebruik te nemen tot eind 2004 en een Romney-hut te plaatsen.

De ingebruikneming van Amersfoort eind 1997 zou korte tijd later leiden tot de instelling van de Restauratieploeg welke bestond uit 5 ex-zuiveraars die het sleutelen in de vingers hadden. Het waren Jan van den Berg, Nico Bakker, Cees van Geffen, Auk Otten en Jan Pijnappel. In de jaren dat de commissie in Amersfoort onderdak had heeft de Res-ploeg veel nuttig werk verricht door het opknappen van allerlei apparatuur.

De aanvoer van materialen naar de Romney-hut liep niet altijd naar wens,. Veel materialen werden in een onbeschoft vuile toestand aangeboden. Dit duidde op gebrek aan interesse en collegialiteit t.o.v. de mensen van de Res-ploeg. Het historisch besef bij de NVA/leden was nog steeds gering. Ook het transport gaf nog wel eens moeilijkheden. “Waar moet ik het op boeken?”, was de vraag in de moderne tijd. Het gevolg was dat verschillende keren op dezelfde organisatie een beroep moest worden gedaan. Anderzijds werden er pallets, stellingen en een afgekeurde heftruck ”geregeld” en waren er incidenteel nog wel externen die iets voor ons wilden doen. Als grote bezwaar werd gevoeld dat er geen bestuurlijke steun was zodat alles geritseld moest worden wat je de betrokkenen veelal niet wilde aandoen.

Tilburg

Uit een interne notitie van de gemeente Tilburg bleek dat daar al in 1995 werd gedacht aan een museum op het terrein van de uit 1937 stammende installatie Tilburg-Oost waarbij een complete restauratie van de zuiveringslijn noodzakelijk werd geacht.

Er is in 2001 een poosje intensief contact geweest over Tilburg-Oost als mogelijke plek voor ons museum. De locatie zou deels een Rijksmonument worden terwijl de gemeente en het waterschap ook plannen ontwikkelden om het als startpunt te zien voor z.g. groenactiviteiten naar buiten. Ons museum zou in dat plaatje passen. Het ging ons er om of wij daar een definitieve plek zouden kunnen krijgen en dat wij onze spullen daar konden brengen voor 1 januari 2004, de dag dat wij uit Amersfoort weg moesten zijn. Besluitvorming verliep echter traag, terwijl het financiële aspect allesbehalve rooskleurig was. Tot op dit moment (2006) is het project nog in discussie.

Fotoboekje

In 2001 is er een door DWR werd gesponsord fotoboekje (100 stuks) samengesteld door de heren Sinan (DWR) en Rob Vugts. Het bevatte door hen genomen van foto's van de rommel in de Romney-hut, de Res-ploeg en hun resultaten zoals deze in Amersfoort waren te zien alsmede de opstelling op het “Museumplein” in Ede. Het boekje was bedoeld om de mensen in het land te laten zien dat er echt wat gebeurde en met de hoop dat deze “zending” meer enthousiasme zou kweken.

Kunnen we de klus afmaken?

De onrust in de commissie nam toe. De zekerheid niet in Amersfoort te kunnen blijven werd steeds duidelijker en daarmee werd de onzekerheid over de toekomst groter. Overleg met anderen gaf geen resultaten zolang er geen financiële middelen kwamen.

Begin 2002 is er niet alleen een artikel in H₂O geplaatst, maar heeft het bestuur ook een brief, vergezeld van het door DWR gesponsorde fotoboekje, gestuurd naar de Unie en alle waterschappen met de volgende aandachtspunten:

aard van de verzameling, historische waarde, ontwikkeling vakgebied, zoeken locatie en toezegging geld vóór 2004 t.b.v. realisatie van één van de volgende alternatieven:

1. Realisatie museum bij rijksmonument rwzi Tilburg (gebouwd in 1937)
 2. Realisatie opslagruimte voor opbergen verzameling ergens in Nederland.
- Verzoek voor jaarlijkse bijdrage hiervoor van €0,01 per aangeslagen i.e. per jaar.
Anders verzameling verdelen over geïnteresseerden; in feite einde verhaal.

Weinig brieven werden beantwoord getuigend van enerzijds gebrek aan beschaving en anderzijds gebrek aan historisch besef en overdreven zuinigheid.

Eén waterschap schreef dat men de heffing niet ging verhogen voor een museum.

(alsof bij een gemiddelde heffing van 5000 ct/ie.j een verhoging van 1 ct een wezenlijke verhoging betekende; laat staan één die binnen de nauwkeurigheid der begroting lag).

Realisme dwong het bestuur en de commissie te beseffen dat er geen toekomst meer was voor onze doelstellingen.

Jacques Schwartz plaatste daarop in H₂O en Neerslag een ietwat provocerend bericht dat de commissie het bestuur zou moeten adviseren de activiteiten te stoppen tenzij leden van de NVA nog met goede suggesties zouden komen.

En zie, als de nood het hoogst is

Er kwam bericht dat er in de installatie Dokhaven mogelijkheden zouden zijn voor opslag van materiaal en de opstelling van enkele pronkstukken in de gangen. Deze handreiking werd met beide handen aangegrepen en resulteerde uiteindelijk in een bestuurlijk akkoord tussen ZHEW, de voorloper van waterschap Hollandse Delta, en de NVA.

Verhuizen

De voorbereidingen werden getroffen voor de verhuizing. Inpakken en wegwezen was het devies van de werkgroep “Veiligstelling” onder leiding van Jacques.

Gemakkelijk gezegd, maar veel, heel veel werk en weer lobbyen voor transport etc.

In overeenstemming met de afspraak met het waterschap Vallei en Eem waren eind 2003 alle spullen uit Amersfoort afgevoerd. Een ware prestatie.

Door gesponsorde transporten, de verkoop van de Romney-hut, de gekregen heftruck en een grote hoeveelheid oud ijzer, heeft de verhuizing €5.763,- opgebracht i.p.v. de oorspronkelijk geschatte uitgave van €10.000,-.

Toen moesten de spullen uit Ede nog naar Dokhaven, maar dat had geen haast. Alles werd op pallets gezet en ook hier werd uiteindelijk, dankzij waardevolle contacten, het transport bijna geheel gesponsord.

De ruimte in Dokhaven was zo groot dat even werd gedacht “we zijn helft kwijt!”.

Inrichting expositie Dokhaven

Het volgende doel was de inrichting van het geheel en met deze nieuwe taak werd de commissie tevens verder afgeslankt. De inrichting zou worden verzorgd door de nieuwe voorzitter Jacques Schwartz (lid sinds 1995), Rob Vugts (1995), Kees Smink (1994) en Kees van Lohuizen (1989). De teamleider onderhoud van Dokhaven, John Kevenaar, trad toe tot de commissie als contactpersoon naar het waterschap.

De inrichters waren primair technici en die geen ervaring hadden op het gebied van het inrichten van een expositie. In de loop van 2004 bleek dat twee studentes van de Reinwardt Academie, Andrea van Houten en Wai Kin Man, een stageplaats zochten voor het voorjaar van 2005. De stageplaatsen werden verleend door het waterschap Hollandse Delta terwijl het overleg met hen en hun stagebegeleider al in het najaar van 2004 van start ging.

Het in goed overleg gemaakte voorstel werd door de directie van het waterschap te museaal gevonden. Dat werd op dat moment betreurd, maar later waren we blij op grond van de kosten. Het afgeslankte plan kreeg wel de instemming van alle partijen. Ook dit plan ging echter ver uit boven de financiële mogelijkheden van de NVA, maar “engeltjes” hebben ons geholpen. De stagiaires hebben de mooi licht blauwe pallets met de golvende randen en de informatieborden nog zien komen. Daarna zat hun tijd er op.

De feitelijke inrichting is daarna gedaan door Jacques, Rob en de beide Kezen met regelmatig hulp van de bemande heftruck van de installatie Dokhaven. Zonder deze medewerking was het onmogelijk geweest de zware spullen op hun plaats te krijgen. Voor de verlichting van de blindpanelen heeft Edward Crawford gezorgd.

Aan het begin van de expositie is een aantal maquettes en wandplaten te zien terwijl ongeveer 50 foto's een beeld geven van de ontwikkeling van de zuiveringstechniek. De opstelling van de apparatuur (plm. 120 stuks) in de boven- en benedengang volgt het zuiveringsproces terwijl aan het eind een grote diversiteit aan kleine spullen (plm. 150) in stellingen, het 'open depot', is uitgesteld.

Wij hebben blijkbaar erg veel pronkstukken.

Alle onderdelen zijn genummerd (de kleinere voorzien van een label) en vastgelegd in bijgevoegde inventarislijst.

Op 6 april 2006 is de expositie door het bestuur bezocht en symbolisch overgedragen.

Joop en Gep

Helaas is Joop Heijn in augustus 2002 overleden en Gep Esveldt in december 2003.

Beide waren rasechte verzamelaars die met Kees Smink het land hebben afgestruind en veel spullen in Amersfoort en de depots bijeen hebben gebracht.

Zij hebben het eindresultaat in Dokhaven jammer genoeg niet meer mogen meemaken.

Kosten

Uit het archief van de Historische Commissie is niet duidelijk te halen wat de kosten voor de NVA in de loop der tijden is geweest. Er waren niet altijd duidelijke afspraken over de budgetten en wijze waarop de penningmeester bijvoorbeeld reiskosten boekte.

Ook waren er verschillende jaren dat we ons budget maar deels hebben gebruikt.

Om een indicatie te geven volgen hier toch wat cijfers.

Budget 1992 en 1993 samen f 10.000,-,

Budget 1996: f 10.000,-,

Budget 1997: f 50.000,- voor plaatsing Romney-hut met bijbehoren.

Budget 1999: f 10.000,-, (inclusief??) schilderwerk buitenopstelling Ede f 4.700,-,

Budget 2000: f 10.000,-

Budget 2005: €5000,- voor inrichting en reiskosten.

Budget 2006: €5000,- voor inrichting en reiskosten.

Het moet worden gezegd dat de opeenvolgende NVA-besturen de Hist. Cie financieel goed hebben ondersteund. Ook de praktische hulp van het waterschap Hollandse Delta is van grote waarde geweest en heeft veel kosten bespaard.

Toegankelijkheid en informatie

Van het begin af aan is duidelijk geweest dat de expositie niet voor iedereen toegankelijk zou zijn. Dat zou voor de mensen van Dokhaven een te grote belasting geven. Slechts bezoekers van de installatie komen op hun rondgang langs de expositie. Voor deze bezoekers heeft de afdeling voorlichting een flyer gemaakt waarop de achtergronden van de expositie staan aangegeven.

Door Kees van Lohuizen is een CD-rom gemaakt waarop staan: dit historische overzicht, de inventarislijst, de genoemde flyer en ruim 150 door hem genomen foto's van het begin in Amersfoort en Ede, alsmede van bijna alle in Dokhaven uitgestalde apparatuur. Het ligt in de bedoeling dat deze CD en de door Hollandse Delta gemaakte flyer, zullen worden verstuurd aan mensen die op één of andere wijze actief hebben meegewerkt aan het tot stand komen van de expositie.

Toch nog geschiedschrijving

Tijdens een vergadering in 2000 merkte Kees van Lohuizen op dat er eigenlijk een beschrijving zou moeten komen van alle oude installaties. In feite een herhaling van datgene wat al in 1990 werd gesteld. De leden van de commissie reageerden echter nauwelijks en dus voelde Kees zich "verplicht" het dan maar zelf te doen. Hij heeft de periode onderzocht vanaf 1900 tot de eerste oxidatiesloot in 1954. Zijn onderzoek heeft hij in 2006 afgerond en de titel gegeven "Afvalwaterzuivering in Nederland, van beerput tot oxidatiesloot". Het RIZA heeft het uit gegeven in zijn serie onderzoeksrapporten (RIZA 2006-011; ISBN 90 36 95 72 73).

Hoe verder?

De commissie gaat in winterslaap, maar zal alert moeten blijven op interessante apparatuur die vrijkomt bij verbouwingen e.d. Voor het contact met de werkende wereld zal John Kevenaer, mogelijk met nog een nieuw commissielid, gaan zorgen; zij zijn jong en moeten wakker blijven. De overige leden, reeds lang geleden gepensioneerd, mogen gaan slapen maar blijven voorlopig beschikbaar voor klusjes. Zo zijn er zijn nog wat toezeggingen voor vrijkomende apparatuur (o.a. Amsterdam) die t.z.t. moet worden ontvangen en opgesteld.

Onze dank

De commissie is dankbaar voor de hulp en medewerking die door veel mensen is verstrekt. Soms veroorzaakte een "kleinigheid" meer werk of moeite aan de behulpzame dan het "grote" voor een ander. De intenties waren belangrijk. Namen noemen we daarom maar niet.

Namens de commissie,
Kees van Lohuizen,
Secretaris Hist. Cie.-NVA
sept. 2006